

ADAM DEGLER

BADANIA NAD KOLEKCJĄ MONET ANTYCZNYCH W OSSOLINEUM¹

Ossolineum (Zakład Narodowy im. Ossolińskich, ZNiO) przez sto siedemnaście lat istniało we Lwowie i odegrało w tym czasie ogromną rolę w utrzymywaniu i umacnianiu świadomości narodowej Polaków pod zaborem austriackim i w niepodległej Polsce. Pracownicy Ossolineum nieraz czynnie wspierali polskie dążenia niepodległościowe. W ciągu tych lat instytucja, która powstała jako fundacja na mocy zatwierdzonego 4 czerwca 1817 r. przez cesarza austriackiego Franciszka I „Ustanowienia familijnego Biblioteki Publicznej pod imieniem Ossolińskich we Lwowie”, urosła do rangi skarbnicy kultury polskiej i pamiątek narodowych. Umowa, spisana między założycielem ZNiO, Józefem Maksymilianem hr. Ossolińskim (1748–1826), a księciem Henrykiem Lubomirskim (1777–1850) w dniu 25 grudnia 1823 r. połączyła ich kolekcje w ramach Muzeum Książąt Lubomirskich. Muzeum zaczęło funkcjonować jako placówka dopiero w 1870 r., dwa lata po ustanowieniu majoratu przeworskiego, który miał być źródłem jego finansowania², i od samego początku borykało się z poważnymi problemami

¹ Niniejszy artykuł jest rozszerzoną wersją referatu wygłoszonego na seminarium z numizmatyki antycznej w dniu 3 grudnia 2007 r. w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Zaprezentowany został stan badań realizowanych w ramach pracy nad dysertacją doktorską „Kolekcja monet antycznych w Ossolineum” (postulowanych już w 2004 r., patrz: A. Degler, *Monety rzymskie w zbiorach Muzeum Książąt Lubomirskich jako źródło archeologiczne*, Czasopismo ZNiO, z. 15, 2004, s. 253–259). Wytyczony kierunek badań sytuuje się zarówno w nurcie tzw. archeologii bibliotecznej czy archiwalnej, jak i tzw. numizmatyki bibliotecznej. Badania nad podobną problematyką prowadzone są w Polsce już od wielu lat.

² *Historia Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego*, [w:] *190 lat Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Skarby Ossolineum: Ze skarbcza Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego*, Wrocław 2007; M. Matwijów, *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich w latach 1939–1946*, Wrocław 2003, s. 11n.; J. A. Kosiński, *Biblioteka Fundacyjna Józefa Maksymiliana Ossolińskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 126–128; M. Gębárovicz, *Zbiory muzealne*

lokalowymi, związanymi przede wszystkim z brakiem miejsca oraz odpowiedniego przystosowania pomieszczeń do przechowywania eksponatów³. Zbiory muzealne składały się z różnych kolekcji, nazywanych też działami — były to między innymi: kolekcja dawnej broni, zwana zbrojownią, kolekcje obrazów, rzeźb, pamiątek historycznych oraz kolekcja numizmatyczna, której początki sięgają jeszcze końca XVIII w. Składały się na nią od samego początku monety antyczne, polskie i obce.

HISTORIA KOLEKCJI DO 1946 R.

Najpełniejszą i jedyną jak dotąd próbą przedstawienia historii kolekcji monet antycznych w zbiorach ZNiO, z uwzględnieniem materiałów archiwalnych, jest tekst przedmowy do pierwszego tomu *Katalogu starożytnych monet w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, autorstwa Gabrieli Sukiennik⁴. Jednak pewne informacje, zwłaszcza dotyczące powiększania się liczby monet antycznych w zbiorach, wymagają weryfikacji. Obecnie jest to możliwe, ponieważ w 2004 r. dzięki dotacji Sejmu RP, rozpoczęto ogromny projekt digitalizacji rękopisów, zarówno tych, które pozostały we Lwowie, jak i tych, które trafiły do Wrocławia. Digitalizacja objęła między innymi archiwa dotyczące czołowych polskich rodzin magnackich i szlacheckich: Lubomirskich z Kruszyny, Husarzewskich, Stadnickich, Ossolińskich, Batowskich oraz Grafowskich. Dzięki zapisowi cyfrowemu archiwa będą scalone⁵. Dla badaczy dziejów kolekcjonerstwa i historii Kresów to prawdziwa rewolucja. Dla badań nad kolekcją antyczną przydatne są zarówno lwowskie⁶,

w *Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich*, [w:] *Ossolineum: Księga Pamiątkowa w 150-lecie Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*, Wrocław 1967.

³ M. Treter, *Memoriał w sprawie reorganizacji Muzeum im. X.X. Lubomirskich we Lwowie*, Lwów 1918, s. 1–2 (maszynopis), Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, rkps 36a, Dział V (Akta Dyrekcji ZNiO), Fond 54. Zdigitalizowana kopia dostępna na płycie CD w ZNiO we Wrocławiu.

⁴ G. Sukiennik, *Katalog starożytnych monet w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Catalogue of Ancient Coins in the Ossoliński National Institute Library*, t. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 15–18.

⁵ Informacje ze strony internetowej ZNiO (<http://www.oss.wroc.pl/>).

⁶ *O założeniu Zbioru narodowego imienia Książąt Lubomirskich Museum Lubomirianum i uczynionych dlań darach* [„Księga darczyńców”], Lwów 1828–1846, Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, rkps 66, Dział IV: Księgi, Fond 54; *Inventarium Musei Lubomirciani: Numi Veteres Urbium Populorum et Regium* [IML *Numi Veteres*], Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, rkps 67, Dział IV: Księgi, Fond 54; *Inventarium Musei Lubomirciani: Numi Romani Consulares, Familiarum et Imperatorum* [IML *Numi Romani*], Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, rkps 68, Dział IV: Księgi, Fond 54; A. Ryszard, *Album numizmatyków polskich oraz krótki przegląd ich prac i zbiorów Numizmatycznych*, Kraków 1881–1891, Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, rkps 4473–4478, Fond 5. Rękopisy przechowywane we Lwowskiej Naukowej Bibliotece im. W. Stefanyka NAN Ukrainy i dostępne jako kopie elektroniczne na płytach CD w Dziale Mikroform ZNiO we Wrocławiu.

jak i wrocławskie⁷ materiały rękopiśmienne. Innym ważnym dla badań źródłem są wydane drukiem *Sprawozdania z czynności ZNiO*⁸.

W 1827 r. hrabia Ossoliński przewiózł swoje zbiory biblioteczne i muzealne z Wiednia do Lwowa. Zbiory muzealne od początku miały bardzo zróżnicowany charakter, o czym zdecydowały zarówno szerokie zainteresowania kolekcjonerskie fundatorów, a zwłaszcza Lubomirskiego, jak i hojne dary, które zaczęły napływać już w 1828 r., nierzadko od znanych osobistości.

„Księga darczyńców” na pierwszym, honorowym miejscu notuje pod datą 1828 r. dar księcia Henryka Lubomirskiego⁹. O znaczeniu kolekcji monet antycznych Henryka Lubomirskiego świadczy fakt, że ten zapis zawiera informację o podarowaniu Ossolineum 1700 monet antycznych, w tym 1678 srebrnych monet greckich i rzymskich i 22 rzymskich monet miedzianych. Poza tym dar obejmował 1280 „medalów” złotych, srebrnych i brązowych (być może kryje się pod tym określeniem pewna liczba dużych monet greckich i rzymskich) oraz 7825 odcisków gipsowych z Cesarskiego Gabinetu Numizmatycznego w Wiedniu. Dzięki informacjom zawartym w rękopisie Antoniego Ryszarda¹⁰ wiemy, że Lubomirski zbiór monet i medali „nabył od Hrabiego Stanisława [Kostki — AD] Potockiego, sam go dopełniał, na licytacji zbioru Wallenheima coś nabył”. Z tego samego źródła dowiadujemy się ponadto, że Stanisław Kostka Potocki odziedziczył w 1783 r. monety i medale (wspomniane są wprawdzie tylko polskie) po swym teściu, księciu Stanisławie Lubomirskim, marszałku wielkim koronnym¹¹. Pozostaje pytanie: kiedy narodziła się kolekcja monet antycznych Lubomirskich i kiedy wszedł w jej posiadanie Henryk Lubomirski? Jej objętość w 1828 r. wskazuje na to, że powstała co najmniej już od początku XIX w.

W 1829 r. hrabia Ignacy Krasicki (1767–1844), wielki łowczy Królestwa Galicji i Lodomerii, deputat stanów galicyjskich, podarował Ossolineum łącznie 1075 numizmatów antycznych, w tym 56 monet greckich srebrnych i brązowych, 119 monet prowincji rzymskich, 83 monety Republiki Rzymskiej oraz

⁷ I. Krasicki, *Opisanie Medalów Biblioteki narod. imien. Ossolińskich we Lwowie*, Lwów 1829, Archiwum ZNiO, Dział Rękopisów, rkps 1305 (brudnopis), rkps 1306 (czystopis); W. Kętrzyński, *Katalog Monet Rzymskich*, Lwów 1895–1904, Archiwum ZNiO, Dział Rękopisów, rkps 17104/IV; *Wykazy zbiorów numizmatycznych Muzeum im. Lubomirskich we Lwowie*, Lwów [po 1917], Archiwum ZNiO, Dział Rękopisów, rkps 17102/II; *Księga wpływów Muzeum im. XX. Lubomirskich we Lwowie za lata 1925–1939*, Lwów 1925–1939, Archiwum ZNiO, Dział Rękopisów, rkps 17086/IV; *Akt przejęcia 7065 monet i medali przez Muzeum Historyczne we Lwowie, spisany od 30 stycznia do 24 maja 1941 r.*, Archiwum ZNiO, rkps 17088/II.

⁸ *Sprawozdania z czynności Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, Lwów 1857–1912.

⁹ „Księga darczyńców”, s. 16.

¹⁰ Rękopis „Albumu numizmatyków polskich” Antoniego Ryszarda oraz prace drobne (w większości niepublikowane) tego autora są od bieżącego roku dostępne online w Internecie, na stronach Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej — jako kolekcja Zakładu Narodowego im. Ossolińskich oznaczona numerem 02 (<http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=81>).

¹¹ Ryszard, *Album numizmatyków polskich*, rkps 4474, k. 110.

775 monet z okresu Cesarstwa Rzymskiego — srebrnych (323 egz.), brązowych (327 egz.) i „z mieszanego kruszcu” (125 egz.) — wreszcie 42 medale z okresu Cesarstwa (nie jest jasne, co się pod tym terminem kryje)¹². Dopisek na marginesie u Antoniego Ryszarda informuje, że Krasicki odziedziczył monety po swoim stryju — arcybiskupie gnieźnieńskim Ignacym Krasickim (1735–1801)¹³. Wedle informacji w rękopisie Ryszarda, kolekcja hrabiego Krasickiego przeszła w ręce jego wnuka, Ignacego Orłowskiego (zm. 1862) i znajdowała się w Malejowicach nad Uszycą na Podolu. Liczyła w sumie ponad pięć tysięcy monet starożytnych i przedstawiała „komplet geografii starożytnej, najrzadsze z nich są monety półwyspu olbińskiego i hiszpańskiego”. Bardzo liczny miał być ponadto zbiór monet rzymskich prowincji¹⁴.

Dzięki spisowi wszystkich monet antycznych i obcych wykonanemu w 1829 r. przez hrabiego Krasickiego możemy szczęśliwie poznać dokładną specyfikację zbioru w tym czasie: 305 monet zostało opisanych jako greckie (w tym co najmniej 68 monet to emisje prowincjonalne) i 2534 monety Republiki Rzymskiej, Cesarstwa Rzymskiego i Bizancjum (do VIII w. po Chr.). Łącznie Krasicki opisał 2839 sztuk monet starożytnych. Dzięki temu źródłu archiwalnemu wiemy też, że założyciel Ossolineum, hrabia Ossoliński, wniósł do zbiorów 58 monet Cesarstwa Rzymskiego, głównie denarów¹⁵.

Pierwsze lata funkcjonowania ZNiO obfitowały zatem w dary numizmatów starożytnych — łącznie pod koniec 1829 r., wraz z kolejną partią monet od Lubomirskiego w liczbie 128 egzemplarzy i mniejszymi darami w liczbie 49 egzemplarzy, zbiór liczył co najmniej 3010 monet. Cennym uzupełnieniem był z pewnością dar księcia Fryderyka Lubomirskiego (brata Henryka), liczący aż siedem rzymskich monet złotych, 21 srebrnych i jedną „z miedzi”¹⁶. W latach 1830–1837 napływały dary nie większe niż 25 monet od jednej osoby. W sumie w tym okresie doszło kolejnych 49 egzemplarzy¹⁷, a zatem w 1837 r. w zbiorach było łącznie co najmniej 3059 monet antycznych. Biorąc pod uwagę fakt, że do *Księgi Darczyńców* został wpisany drugi dar numizmatyczny Fryderyka Lubomirskiego, o którym wiadomo tyle, że składał się w sumie z 51 monet greckich, rzymskich i polskich¹⁸, można założyć, iż cały zbiór liczył już ok. 3100 sztuk.

Niezwykle ważnym źródłem dla poznania składu kolekcji monet antycznych w połowie XIX w. są dwa rękopisy spisane w języku łacińskim, które można określić wspólną nazwą *Inventarii Musei Lubomirsciani*. Kwestia ich autorstwa wymaga dopiero ustalenia za pomocą analiz grafologicznych, można natomiast stwierdzić, że miały one jednocześnie charakter protokołu poświadczającego

¹² „Księga darczyńców”, s. 19.

¹³ Ryszard, *Album numizmatyków polskich*, rkps 4474, k. 79.

¹⁴ Ryszard, *Album numizmatyków polskich*, rkps 4475, k. 38.

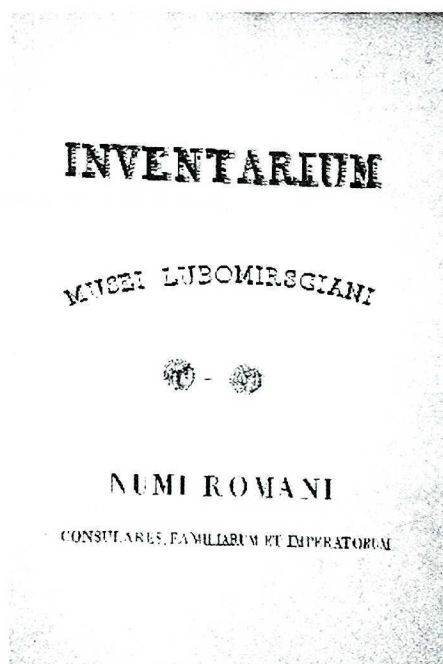
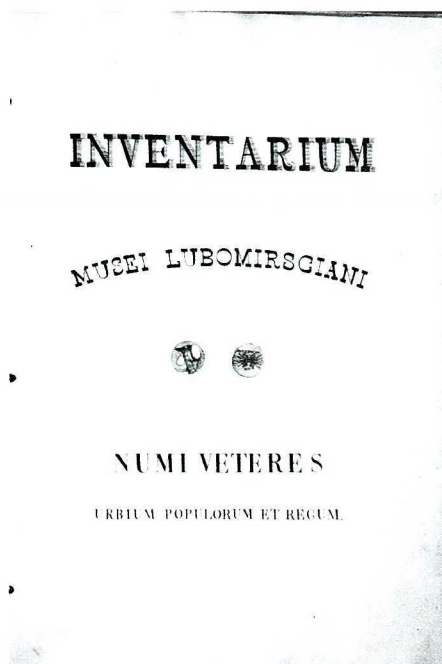
¹⁵ Krasicki, *Opisanie Medalów*.

¹⁶ „Księga darczyńców”, s. 17.

¹⁷ „Księga darczyńców”, s. 22–36.

¹⁸ „Księga darczyńców”, s. 20.

przekazanie opisanych monet na własność ZNiO. Świadczą o tym słowa na kartach wstępu: „Przedmiotów tychże od Zakładu Ossolińskich nikt odłączać niebędzie mocen” i pieczęcie uwierzytelniające na końcu ksiąg. Podpis kuratora „Henryk na Wiśniczu hrabia Xzę Lubomirski” został złożony pod datą 7 listopada 1846 r. na końcu obu inwentarzy. Oprócz tego swoje podpisy złożyli deputaci stanów galicyjskich, członkowie specjalnej komisji oddawczej, dyrektor ZNiO Adam Kłodziński i kustosz Jan Szlachtowski. Jednakże rok 1846 nie oznaczał definitywnego zamknięcia inwentarzy. Służyły one w późniejszym czasie do dopisywania kolejnych nabytków, darów, egzemplarzy pochodzących z wymiany lub znalezisk archeologicznych.

1–2. Strony tytułowe inwentarzy monet greckich i rzymskich w kolekcji Muzeum Książąt Lubomirskich (dzięki badaniom grafologicznym uda się, być może, ustalić autora obu, spisanych w łacinie, rękopisów)

Pierwszy z omawianych rękopisów, *Inventarium Musei Lubomirsciani: Numi Veteres Urbium Populorum et Regium* (ryc. 1), został ostatecznie zamknięty 8 lutego 1869 r.¹⁹ Jest to inwentarz monet greckich oraz greckich imperialnych (rzymskich prowincjonalnych), w którym zostało opisanych w sumie 413 egzemplarzy. Drugi rękopis, *Inventarium Musei Lubomirsciani: Numi Romani Consulares, Familiarum*

¹⁹ *IML. Numi Veteres*, data w następującej postaci: 8/2 [18]69, została wpisana w rubryce „Annotatio” przy numerze inwentarzowym 413.

et Imperatorum (ryc. 2), został ostatecznie zamknięty 15 kwietnia 1889 r.²⁰ Jest to inwentarz monet rzymskich z okresu Republiki i Cesarstwa oraz bizantyńskich, w którym zostały opisane w sumie 2602 egzemplarze.

Analiza *Inventarii Musei Lubomirsciani* sprawia niemałe problemy. Opisane w inwentarzach 3015 monet potraktowane zostało jako własność Lubomirskiego, której książkę rzeka się na rzecz Zakładu. Ale przy blisko 350 egzemplarzach są adnotacje dotyczące poprzedniego właściciela lub kontekstu archeologicznego, dzięki czemu wiadomo, że weszły one w skład kolekcji w pierwszej połowie lat czterdziestych XIX w. jako dary, zakupy, obiekty pozyskane w wyniku wymiany lub pochodzące ze skarbów galicyjskich. Powstaje jednak pytanie, czy od 1829 do 1846 r. kolekcja Lubomirskiego, wraz z częścią przekazaną wcześniej do ZNiO, poszerzyła się o ok. 350 egzemplarzy, czy ok. 1190 egzemplarzy? Równie prawdopodobne jest, że Lubomirski uznał dar Krasickiego za integralną część swojej kolekcji, wobec czego został on ujęty także w *Inventarii*, choć bez wskazania na osobę donatora. Jedynie porównanie spisu Krasickiego i *Inventarii* może nam dać odpowiedź na pytanie o to, jakie konkretnie monety przybyły do zbiorów od 1829 r. i ile monet antycznych znajdowało się w Ossolineum w 1846 r. Obecnie możemy jedynie stwierdzić, że *Inventarii* nie obejmują wszystkich numizmatów starożytnych w zbiorach, ponieważ było ich w 1846 r. nie mniej niż 3440 egzemplarzy.

Ważnym źródłem dla poznania rozwoju ilościowego kolekcji w drugiej połowie XIX i na początku XX w. są publikowane corocznie *Sprawozdania z czynności ZNiO*, które ukazywały się do 1912 r. Dzięki temu wiadomo, że w 1885 r. zbiór antyczny liczył już 5608 monet. Jest bardzo prawdopodobne, że ta liczba, sugerująca wzrost ilościowy kolekcji, wiąże się w rzeczywistości z porządkowaniem zbioru numizmatycznego, jakiego podjął się Wojciech Kętrzyński w tymże roku²¹. Wiadomo, że rozpoznał wtedy ponad sześć tysięcy niezinventaryzowanych numizmatów oraz przywrócił kolekcji okazy błędnie uznane za dublety. W 1890 r. liczba monet antycznych w zbiorach osiągnęła 5686 egzemplarzy. W omawianym okresie napływały do Ossolineum drobne dary monet starożytnych, w tym także pochodzące z pojedynczych znalezisk archeologicznych.

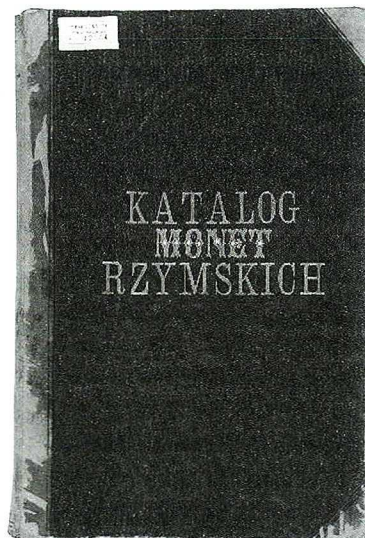
Lata 1876–1918 to czas, w którym funkcję dyrektora ZNiO sprawował Wojciech Kętrzyński, historyk, badacz dziejów Pomorza, historii i języka Mazur, działacz

²⁰ *IML Numi Romani*, także w tym rękopisie występuje data 8/2 [18]69, wpisana w rubryce „Annotatio” przy numerze inwentarzowym 2600, jednakże pod numerem inwentarzowym 2602, znajdującym się na karcie dodanej po zatwierdzeniu inwentarza w 1846 i 1869 r., znajduje się dopisek „Przedmioty te po l. 2602 odebrałem d. 15/4 1889” i podpis Andrzeja Lubomirskiego (kuratora literackiego ZNiO).

²¹ Przypuszczenie to znalazło potwierdzenie w maju 2008 r., kiedy podczas pobytu we Lwowie, sfinansowanego w ramach grantu promotorskiego, natrafiłem na rękopis Wojciecha Kętrzyńskiego, z którego wynika, że łączna liczba dubletów monet starożytnych w 1885 r. wynosiła 1911 egzemplarzy (Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, rkps. 1086, fond 26).

3. Wojciech Kętrzyński (1838–1918), wieloletni dyrektor ZNiO, działacz niepodległościowy, badacz historii i języka Mazurów, a z obowiązku i zamiłowania numizmatyk

4. „Katalog monet rzymskich”, rękopis Wojciecha Kętrzyńskiego, spisany w latach 1895–1904; podstawa identyfikacji większości monet rzymskich w zbiorach Ossolineum

niepodległościowy, a zarazem numizmatyk²² (ryc. 3). Kętrzyński był członkiem Towarzystwa Numizmatycznego od początku jego istnienia, tj. od 1889 r., aż do śmierci w 1918 r. W 1894 r. zajął się osobiście urządzaniem jedynej w ówczesnej Galicji stałej wystawy numizmatycznej (tak gorliwie, że przyplacił to zdrowiem)²³. Opracowywanie zbiorów stało się dla Wojciecha Kętrzyńskiego pasją; zajmował się pracą nad monetami w ciągu tygodnia po godzinach i w niedziele w godzinach przedpołudniowych²⁴. W latach 1895–1904 skatalogował monety rzymskie w „Katalogu monet rzymskich” (ryc. 4), korzystając ze sporządzonych przez siebie wcześniej kart pogrupowanych w systemie chronologicznym²⁵. W sumie opracował 2719 monet rzymskich, w tym 427 Republiki Rzymskiej od III w. przed Chr. i 2292 Cesarstwa Rzymskiego od Augusta do Florianusa, odpowiednio według katalogów Babelona (*Description historique et chronologique des monnaies de la Republique romaine vulgairement appeles monnaies consulaires*) i ośmiotomowego katalogu Cohena (*Description historique des monnaies frappees*

²² Biografia Kętrzyńskiego: K. Korzon, *Wojciech Kętrzyński 1838–1918: zarys biograficzny*, Wrocław 1993.

²³ WNA, t. 2, (1893–1895), szp. 251; [nowa seria], t. 8 (1918–1919), s. 6–7.

²⁴ Korzon, *Wojciech Kętrzyński*, s. 208.

²⁵ A. Degler, „Katalog monet rzymskich” W. Kętrzyńskiego: podstawa identyfikacji monet z kolekcji lwowskiej w zbiorach Ossolineum i źródło poznania warsztatu numizmatyka, *Czasopismo ZNiO*, z. 17, 2006, s. 177–188.

sous l'Empire Romain, wyd. 2). Obiekty otrzymywały kolejne numery, które były nanoszone farbą także na monety (ryc. 5). W rubrykach wpisana była waga lub wymiary egzemplarzy, cena we frankach, zapis legendy miał postać rzeczywistą, a w uwagach znajdujemy określenie pozycji bibliograficznej.

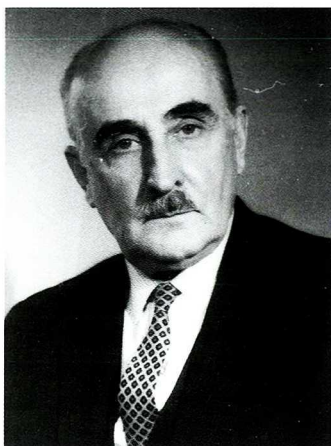
5. W XIX w. i wcześniej praktyka znakowania monet na ich powierzchni była dopuszczalna w kolekcjach muzealnych. Dzięki numerom nadawanym przez Wojciecha Kętrzyńskiego możliwa jest identyfikacja większości monet rzymskich w zbiorach ZNiO

Czas, w którym pieczę nad zbiorami monet w Ossolineum sprawował sam dyrektor Zakładu, to przede wszystkim szczegółowa inwentaryzacja. Jedyne poważny dar w tym okresie przekazali w 1914 r. Pawlikowscy z Medyki; były to zbiory biblioteczne i muzealne, między innymi 3688 monet, w tym — być może — pewna liczba monet antycznych²⁶. Dokładniejsze informacje dotyczące napływu monet mamy dopiero dzięki „Księdze wpływów Muzeum im. XX. Lubomirskich we Lwowie za lata 1925–1939”. Dzięki temu źródłu wiemy, że w latach 1925–1936 pozyskano dla zbiorów 52 monety antyczne, w tym 37 z określoną proveniencją archeologiczną²⁷. Sprawą do wyjaśnienia w przyszłości pozostaje liczba monet antycznych, jakie mogły trafić do ZNiO ze znalezisk dokonywanych w Galicji w tym czasie, a także ogólna liczba monet antycznych w zbiorze w 1939 r. Z pewnością przekroczyła ona liczbę 5700.

W latach 1939–1946 ossolińskie zbiory numizmatyczne przeszły swoje najcięższe chwile. We wrześniu 1939 r. Lwów dostał się pod okupację Związku Radzieckiego, a w styczniu 1940 r. nowe władze przystąpiły do likwidacji Muzeum Książąt Lubomirskich, rozdzielając niektóre zbiory pomiędzy lwowskie muzea, pozostające pod zarządem Ukraińców. Po wkroczeniu Niemców do Lwowa w lipcu 1941 r. Ossolineum zostało powierzone przez Główny Wydział Nauki i Nauczania rządu Generalnego Gubernatorstwa pod zarządek kustoszowi Mieczysławowi Gębarowiczowi (1941–1946) (ryc. 6), wcześniej potajemnie zaprzysiężonemu na dyrektora ZNiO przez kuratora literackiego Andrzeja Lubomirskiego.

²⁶ Dokumentacja daru: *Bibl. Pawlikowskich*, Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, rkps 57, fond 54 (kopia elektroniczna dostępna w Dziale Mikroform ZNiO).

²⁷ De g l e r, *Monety rzymskie w zbiorach*, s. 256–258.

6. Mieczysław Gębarowicz
(1893–1984), ostatni dyrektor
Ossolineum we Lwowie

W początkach roku 1944, z powodu zbliżającego się frontu, władze niemieckie zarządziły ewakuację zbiorów ważnych dla kultury niemieckiej. Prace te przeprowadzane były pod kierownictwem Mieczysława Gębarowicza. W dwóch transportach kolejowych znalazły się najcenniejsze kolekcje Ossolineum, w tym także paczki z numizmatami, osobiście dodane przez Gębarowicza. Zbiory te trafiły najpierw do Krakowa, a następnie do niemieckiego Adelsdorfu (w 1945 r. nazwanego Adelin, dzisiejszego Zagrodna pod Złotoryją), zgodnie z polityką III Rzeszy, zakładającą dekoncentrację zbiorów bibliotecznych i muzealnych. Tam, w budynkach gospodarczych folwarku należącego do hrabiny von Pfeil, umieszczone zostały zbiory bibliotek lwowskich, warszawskich i krakowskich. Dzięki interwencji polskich ekip muzealnych, w sierpniu 1945 r., w obawie przed bolszewikami, przetransportowano te zbiory do Biblioteki Narodowej w Warszawie. Zbiory Ossolineum przewieziono w pierwszych dniach lipca 1946 r. do Wrocławia²⁸.

Niestety, losy poszczególnych części zbiorów numizmatycznych potoczyły się różnie. Ze spisów wykonywanych w języku rosyjskim podczas parcelowania zbiorów muzealnych pomiędzy ukraińskie instytucje wiadomo, że ogromna część mennictwa obcego oraz znaczna część średniowiecznego mennictwa polskiego (w tym denary Bolesława Chrobrego) pozostała we Lwowie. Większość rozparcelowanych numizmatów trafiła, w liczbie 7065 egzemplarzy, do Muzeum Historycznego²⁹. Podobnie miała się rzecz z dużą częścią medalierstwa, większością zbiorów sfragistycznych i znaczną częścią zbiorów falerystycznych. Natomiast kolekcja monet antycznych ocalała, naruszona tylko w niewielkim stopniu — zaledwie 95 monet greckich zostało rozparcelowanych³⁰. Dzięki zapobiegliwości samego dyrektora Ossolineum, profesora Mieczysława Gębarowicza, udało się uchować, a następnie dołączyć do transportów, większość najcenniejszych monet i medali złotych³¹.

IDENTYFIKACJA MONET RZYMSKICH

Wypada teraz przejść do zaprezentowania, jak w praktyce wygląda praca nad identyfikacją monet. Za dobry przykład mogą służyć aureusy wybite za panowania Filipa Araba (244–249 r. po Chr.) i Decjusza (249–251 r. po Chr.)

²⁸ M a t w i j ó w, *Zakład Narodowy*, s. 73–78, 114–122, 136–143, 188–203, 265–276.

²⁹ *Akt przejęcia 7065 monet i medali przez Muzeum Historyczne we Lwowie, spisany od 30 stycznia do 24 maja 1941 r.*, Archiwum ZNiO, rkps 17088/II.

³⁰ *Akt przejęcia*, s. 230–232.

³¹ M. M a t w i j ó w, *Mieczysław Gębarowicz (1893–1984) ostatni dyrektor lwowskiego Ossolineum*, Czasopismo ZNiO, z. 2, Wrocław 1993, s. 9–69.

ze zbiorów Ossolineum, ponieważ jest to wielokrotnie opisana, a nawet częściowo publikowana, grupa bardzo charakterystycznych monet. Monety okresu Republiki Rzymskiej i Cesarstwa do panowania Floriana (276 r. po Chr.) mogły być, zależnie od daty pozyskania do zbiorów, trzykrotnie, dwukrotnie lub jeden raz inwentaryzowane. Te, które zostały pozyskane w latach 1828–1829, a więc pochodzące z przeworskiej kolekcji księcia Henryka Lubomirskiego, kolekcji księcia Fryderyka Lubomirskiego lub hrabiego Ignacego Krasickiego, znajdujemy już w „Opisaniu medalów”. Określa się czasem te monety jako „dary fundacyjne” albo „dary fundatorów”. Ponieważ na obecnym etapie badań nie jest możliwe rozdzielenie tych darów, klasyfikowane są one wspólnie jako „kolekcja Henryka Lubomirskiego”, zgodnie z ich stanem własnościowym w latach 1829–1846³². W *IML Numi Romani* znalazły się natomiast monety pozyskane w latach 1828–1846, a w skład „Katalogu monet rzymskich” weszły obiekty pozyskane w latach 1828–1895. Najwcześniejsze nabytki miały zatem szansę na trzykrotne opisanie, podczas gdy najpóźniejsze mogły być zinwentaryzowane tylko raz.

Punktem wyjścia dla identyfikacji monet rzymskich datowanych do okresu panowania cesarza Floriana jest najbardziej precyzyjny katalog autorstwa Wojciecha Kętrzyńskiego. Spełnia on w zasadzie kryteria opisu naukowego. Jeśli dana moneta (dotyczy to także monet złotych) figuruje u Kętrzyńskiego, należy sprawdzić, czy została opisana w *IML Numi Romani*; ten inwentarz też pozwala na dość precyzyjną identyfikację. Najmniej precyzyjnym spisem jest „Opisanie medalów”, praca z tym rękopisem jest więc końcowym etapem identyfikacji. Zależnie od uzyskanych wyników można wyciągać wnioski dotyczące czasu pozyskania egzemplarzy do zbiorów.

Zgodnie z opisaną powyżej procedurą udało się ustalić, że cztery aureusy Decjusza (249–251 r. po Chr.), w tym dwa z portretem jego żony, Herenii Etruscylly, znajdowały się w kolekcji Henryka Lubomirskiego w latach 1829–1846. W 1829 r. zostały opisane przez Krasickiego, następnie zinwentaryzowane w *IML Numi Romani* jako część kolekcji Lubomirskiego przechowywanej w Muzeum i tym samym wcielone do zbiorów ZNiO, a wreszcie skatalogowane w 1902 r. przez Kętrzyńskiego. Już po wykonaniu spisu i uporządkowaniu monet rzymskich przez Kętrzyńskiego, zostały one uwzględnione w „Wykazie monet złotych Muzeum im. Lubomirskich”³³:

1. AV, 249–251 r. po Chr.; waga 5,37 g; średnica maks. 19,7 mm (ryc. 7)

Av.: IMPCM[QT]RAIANVSDECIVSAVG

Popiersie Decjusza w zbroi, draperii i wieńcu laurowym w pr.

³² A. D e g l e r, *Aureusy z kolekcji księcia Henryka Lubomirskiego*, [w:] *Początki Muzeum Lubomirskich: dary Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Henryka Lubomirskiego* [Katalog wystawy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław, październik–grudzień 2007], Wrocław 2008, s. 172–177.

³³ *Wykazy*, s. 2, 6 (maszynopisy), 9 (rękopis).

7. Aureus Decjusza z kolekcji księcia Henryka Lubomirskiego, w zbiorach Ossolineum już od 1829 r. (nr inw. B 5595)

Rv.: P A N N O N [I] A E

Personifikacje dwóch Pannonii stoją przodem, patrzą w przeciwne strony; obie trzymają w pr. ręce sztandar, ta z prawej unosi l. rękę.

Moneta perforowana. Otwór przebity od strony awersu, z tyłu sportretowanej głowy, zwężający się, od strony rewersu metal rozklepany na boki.

Nr inw. B 5595. Materiały archiwalne: I. Krasicki, *Opisanie Medalów*, s. 254, nr 23/11; *IML Numi Romani*, nr 1389; W. Kętrzyński, *Katalog monet rzymskich*, nr 2383; *Wykazy*, nr 5 (2383/57). RIC IV, cz. 3, s. 122, poz. 21a; Degler 2006³⁴, s. 97, il. s. 99, poz. 3.

2. AV, 249–251 r. po Chr.; waga 4,18 g; średnica maks. 19,1 mm (ryc. 8)

Av.: IMPCMQTRA[IA]NVSDECIVSAVG

Popiersie Trajana Decjusza w zbroi, draperii i wieńcu laurowym w pr.

Rv.: V B E R I T [A] S A V G

Uberitas stoi zwrócona w l., trzyma w pr. ręce sakiewkę napełnioną mone-
tami, w l. róg obfitości.

Moneta perforowana. Otwór przebity od strony awersu, z tyłu sportretowanej głowy.

Nr inw. B 5596. Materiały archiwalne: I. Krasicki, *Opisanie Medalów*, nr 23/10; *IML Numi Romani*, nr 1394; W. Kętrzyński, *Katalog monet rzymskich*, nr 2389; *Wykazy*, nr 4 (2389/57). RIC IV, cz. 3, s. 123, poz. 28; Degler 2006, s. 98, il. s. 99, poz. 4.

³⁴ A. D e g l e r, *Aureusy cesarza Decjusza w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Magazyn Numizmatyczny [Częstochowa]*, nr 34, 2006, s. 93–99.

8. Aureus Decjusza z kolekcji księcia Henryka Lubomirskiego, w zbiorach Ossolineum już od 1829 r. (nr inw. B 5596)

3. AV, (Herenia Etruscylla) 249–251 r. po Chr.; waga 3,22 g; średnica maks. 19 mm (ryc. 9)

Av.: HERET[RVSC]ILL AAVG

Popiersie w pr.

Rv.: P V D I C [I] T [I] A A V G

Pudicitia w l., unosi pr. ręką welon, w l. trzyma berło

Moneta dwukrotnie przebita (jeden otwór nieudany).

Nr inw. B 5597. Materiały archiwalne: I. Krasicki, *Opisanie Medalów*, nr 23/17; *IML Numi Romani*, nr 1398; W. Kętrzyński, *Katalog monet rzymskich*, nr 2399; *Wykazy*, nr 3 (2399/57). RIC IV, cz. 3, s. 127, poz. 59a.

4. AV, (Herenia Etruscylla) 249–251 r. po Chr.; waga 4,06 g; średnica maks. 19,4 mm (ryc. 10)

Av.: HERETRVSCILLA AV G

Popiersie w pr.

Rv.: P V D I C I T I A A V G

Pudicitia w l., unosi pr. ręką welon, w l. trzyma berło

Nr inw. B 5598. Materiały archiwalne: I. Krasicki, *Opisanie Medalów*, nr 23/17 lub 18; *IML Numi Romani*, nr 1399; W. Kętrzyński, *Katalog monet rzymskich*, nr 2400; *Wykazy*, nr 2 (2400/57). RIC IV, cz. 3, s. 127, poz. 59a.

Aureus Filipa Araba (244–249 r. po Chr.) został po raz pierwszy zinwentaryzowany w *IML Numi Romani*, jest zatem niemal pewne, że nie pochodzi on z darów fundacyjnych, gdyż tak charakterystyczna moneta nie zostałaby raczej pominięta przez Krasickiego. Ponieważ „Księga darczyńców” została doprowadzona do 1841 r. i w kolejnych latach po 1829 r. nie ma wzmianki o pozyskaniu złotej monety rzymskiej, można z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjąć, że

9. Aureus Decjusza bity dla Herenii Etruscylly, z kolekcji księcia Henryka Lubomirskiego, w zbiorach Ossolineum już od 1829 r. (nr inw. B 5597)

10. Aureus Decjusza bity dla Herenii Etruscylly, z kolekcji księcia Henryka Lubomirskiego, w zbiorach Ossolineum już od 1829 r. (nr inw. B 5598)

aureus trafił do Ossolineum między 1842 a 1846 r. W 1902 r. został skatalogowany przez Kętrzyńskiego, a następnie uwzględniony w „Wykazie monet złotych Muzeum im. Lubomirskich”:

AV, 244–247 r. po Chr.; waga 3,97 g; średnica maks. 20 mm (ryc. 11)

Av.: IMPMIVLPFILIPPVSAVG

Popiersie w draperii, zbroi i wieńcu laurowym w pr.

Rv.: ANNON[A]AVGG

Annona stoi zwrócona w l., trzyma w pr. ręce kłosy zboża nad modiušem, w l. róg obfitości

Moneta zaopatrzona w otwór wybity od strony awersu.

11. Aureus Filipa Araba, trafił do zbiorów ossolińskich prawdopodobnie między 1842 a 1846 r. (nr inw. B 5592)

Nr inw. B 5592. Materiały archiwalne: *IML Numi Romani*, nr 1342; W. Kętrzyński, *Katalog monet rzymskich*, nr 2284; *Wykazy*, 8 (2284/56). RIC IV, cz. 3, s. 71, poz. 28a.

Dwa aureusy Decjusza, tego samego typu (RIC IV/3 16a), z przebitymi otworami, trafiły do Muzeum Lubomirskich w pierwszej połowie lat czterdziestych XIX w. Szczegółowych informacji na temat ich pochodzenia dostarcza *IML Numi Romani* w rubryce „Annotatio”. Jeden trafił do zbiorów w drodze zakupu w 1845 r. i miał numer akcesji 305, drugi został подарowany przez D. Komarnickiego³⁵. Oba zostały zinwentaryzowane ok. 1846 r. jako monety spoza pierwotnego daru fundacyjnego, a następnie skatalogowane w 1902 r. przez Kętrzyńskiego i uwzględnione w „Wykazie monet złotych Muzeum im. Lubomirskich”:

1. AV, 249–251 r. po Chr.; waga 4,16 g; średnica maks. 20,3 mm (ryc. 12)

Av.: IMPCMQT[RA]IANVSDECIVSAVG

Popiersie cesarza w zbroi, draperii i wieńcu laurowym w pr.

Rv.: [GE]NIVSEXERCILLVRICIANI

Geniusz stojący w l., na głowie polos, trzyma w pr., wyciągniętej przed siebie ręce patere, w l. róg obfitości; po pr. sztandar

Moneta perforowana. Otwór przebity od strony awersu.

Nr inw. B 5593. Materiały archiwalne: *IML Numi Romani*, nr 2586 lub 2587; W. Kętrzyński, *Katalog monet rzymskich*, nr 2380; *Wykazy*, 7 (2380/57). RIC IV, cz. 3, s. 122, poz. 16a; Degler 2006, s. 96, il. s. 99, poz. 1.

³⁵ Ryszard, *Album numizmatyków polskich*, rkps 4474, k. 70: wzmianka o Komarnickim jako o numizmatyku wymienionym na liście numizmatyków Żyżniewskiego z 1852 r.; być może chodzi o tę samą osobę.

12. Aureus Decjusza zakupiony przez Ossolineum w 1845 r.
(nr inw. B 5593)

13. Aureus Decjusza подарowany do zbiorów Ossolineum przez D. Komarnickiego
w 1845 lub 1846 r. (nr inw. B 5594)

2. AV, 249–251 r. po Chr.; waga 4,96 g; średnica maks. 20,6 mm (ryc. 13)

Av.: IMPCMQTR[AI]ANVSDECIVS AVG

Popiersie cesarza w zbroi, draperii i wieńcu laurowym w pr.

Rv.: GENIVSEXERCIL[LV]RICIANI

Geniusz stojący w l., na głowie polos, trzyma w pr., wyciągniętej przed siebie
rękę patere, w l. róg obfitości; po pr. sztandar

Moneta perforowana. Otwór przebity od strony awersu.

Nr inw.: B 5594. Materiały archiwalne: *IML Numi Romani*, nr 2586 lub 2587;

W. Kętrzyński, *Katalog monet rzymskich*, nr 2381; *Wykazy*, 6 (2381/56). RIC IV,
cz. 3, s. 122, poz. 16a; Degler 2006, s. 97, il. s. 99, poz. 2.

Na podstawie analizy *IML Numi Romani* możemy stwierdzić, że w grupie monet spoza darów fundatorów kolekcji znalazły się monety z dwóch skarbów z połowy XIX w. z terenu Galicji — łącznie 117 monet. Na podstawie analizy „Księgi wpływów Muzeum im. XX. Lubomirskich” możemy natomiast wnioskować, że zbiory monet antycznych powiększyły się w 1928 r. między innymi o 32 denary, stanowiące część słynnego skarbu z Boroczyc.

Interesujące nas skarby galicyjskie uwzględnione przez Kropotkina to znalezisko 249 denarów od Nerona do Karakalli, dokonane ok. połowy XIX w.³⁶ w Bertyszowie w obwodzie drohobyckim³⁷, oraz skarb 2281 rzymskich monet od Domicjana lub Wespazjana do Kommodusa³⁸, odkryty około 1846 r. w Krasiejowie, w obwodzie tarnopolskim³⁹. W odniesieniu do Krasiejowa Kropotkin zaznacza, że nie wiadomo nic o miejscu, w które trafił ten skarb po odkryciu. Do Ossolineum trafiło dziewięć denarów pochodzących ze znaleziska w Bertyszowie oraz 108 denarów ze znaleziska w Krasiejowie. Informują nas o tym zapiski przy odpowiednich egzemplarzach w *IML Numi Romani*, w rubryce „Annotatio”: *Inventus Berteszowiae* oraz *Inventus in Krasiejów*. Wszystkie te monety zostały najprawdopodobniej pozyskane w 1844 r., zapewne z tego samego źródła, mimo różnej proveniencji, na co wskazywałby fakt przypisania im wszystkim numeru, który może być rodzajem wspólnego numeru akcesyjnego, oznaczonego przez wpis *Emtus ad No. 71/844*. Oba znaleziska zostaną szczegółowo zanalizowane w przyszłości. Podjęta też zostanie próba identyfikacji przynajmniej części ich składu w zbiorach ossolińskich. Już na obecnym etapie badań można stwierdzić, że zapisy archiwalne w ossolińskich inwentarzach lwowskich weryfikują naszą wiedzę na temat czasu odkrycia tych skarbów, miejsca ich przechowywania oraz zawartości.

Dzięki zapisowi w „Księdze wpływów Muzeum im. XX. Lubomirskich” dowiadujemy się, że 24 lipca 1928 inż. Michał Swoboda przekazał dar, na który składały się „monety rzymskie z wykopaliska pod Horochowem: Trajan (1), Faustina (7), Antoninus Pius (9), Lucius Verus (1), Lucilla (1), Commodus (7), niezn (1)”. Akcesyjne liczby porządkowe (4251–4257) zostały przypisane grupom monet w przedziałach chronologicznych, a nie pojedynczym monetom. Do łącznej liczby 27 monet doliczyć jeszcze trzeba pięć kolejnych, przekazanych 15 listopada 1928 r. i wpisanych do „Księgi wpływów” pod liczbą porządkową 4238 jako „monety srebrne z wykopaliska horochowskiego”. One także zostały przekazane w darze

³⁶ V. V. Kropotkin, *Klady rimskih monet na territorii SSSR*, Moskwa 1961, s. 54, nr kat. 345 (Bertišov).

³⁷ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1, Warszawa 1880, s. 154–155: Bertyszów, także Berteszów, wieś w pow. bobreckim.

³⁸ Kropotkin, *Klady*, s. 80–81, nr kat. 1022 (Kraseev).

³⁹ *Słownik geograficzny*, t. 4, Warszawa 1883, s. 614: Krasiejów, wieś w powiecie buczackim.

przez inż. Michała Swobodę. Łącznie przekazano w 1928 r. do Muzeum Książąt Lubomirskich 32 monety ze „skarbu horochowskiego”.

Najprawdopodobniej chodzi tu w rzeczywistości o monety z jednego z najbogatszych skarbów monet rzymskich z ziem dawnej Rzeczypospolitej, z Boroczyc w obwodzie wołyńskim⁴⁰ na Wołyniu, liczącego może nawet 15 kg monet, głównie denarów z II w. po Chr. Miejscowość ta położona jest kilka kilometrów na południowy wschód od Horochowa (na mapie wydanej we Lwowie w 1930 r. widnieje nazwa Boraczyce). Zapis w „Księdze wpływów” mówi wyraźnie o wykopalisku pod Horochowem, a nie w samym Horochowie. Mamy do czynienia z przypadkiem, dość częstym w archiwalnych materiałach dotyczących znalezisk archeologicznych i numizmatycznych, występowania różnych nazw tego samego znaleziska.

Analiza archiwaliów, znajdujących się w zbiorach Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, jakiej podjęła się K. Mitkova-Szubert dla rekonstrukcji „zawartości depozytu boroczyckiego oraz zarysowania jego losów tuż po wydobyciu”, nie pozostawia wątpliwości co do tych monet. Szczególnie ważna jest informacja, jaką podaje Mitkova-Szubert, o złożeniu oferty nabycia skarbu przez „Muzeum Lubomirskich na Wołyniu” w dniu 24 lipca 1928 r.⁴¹ — w tym samym dniu, w którym wpłynął pierwszy dar do Ossolineum. Nazwa Muzeum Książąt Lubomirskich występowała w wielu wariantach i spotykamy także formę „Muzeum Lubomirskich”, a nawet „Muzeum Lubomirskiego”. Można mieć pewność, że chodzi o Muzeum Książąt Lubomirskich we Lwowie. Jednak pytania o to, dlaczego monety, początkowo oferowane do zakupu, trafiły do zbiorów jako dar, i czemu tylko 32 monety, a nie cały skarb lub jego znaczna część przeszły w posiadanie ZNiO na razie muszą pozostać bez odpowiedzi. Jest to w każdym razie ciekawy przyczynek do sensacyjnych i wyjątkowo pogmatwanych losów słynnego skarbu.

PODSUMOWANIE

W przypadku największych i najstarszych kolekcji numizmatycznych, np. w Londynie czy Kopenhadze, znana jest zazwyczaj historia a często i proveniencja archeologiczna monet, zwłaszcza tych pochodzących z większych skarbów, ponieważ zbiory te nie ulegały w swojej historii przemieszczeniom, a źródła archiwalne ich dotyczące nie zostały w żaden sposób utracone lub oderwane od swojego kontekstu. Inaczej jest w krajach, które mocno ucierpiały w czasie II wojny światowej: wiele zabytków archeologicznych, numizmatycznych oraz materiałów archiwalnych bezpowrotnie zaginęło. W przypadku Ossolineum zachowały się zabytki numizmatyczne, jednak zostały one oderwane od znacznej części dotyczących ich materiałów archiwalnych. Dzięki digitalizacji lwowskich archiwów

⁴⁰ *Słownik geograficzny*, t. 15, cz. 1, Warszawa 1900, s. 206n: Boroczycy, Borodczyce, Boroczycze, wieś w powiecie włodzimierskim, gm. Brany.

⁴¹ K. Mitkova-Szubert, *Zawartość, losy i próba interpretacji skarbu rzymskiego z Boroczyc na Wołyniu*, WN XLIII, 1999, z. 1–2, s. 150.

możemy na nowo łączyć ze sobą te dwie kategorie źródeł i przywracać monetom ich historię i proveniencję. Praca ta jest korzystna nie tylko dla lepszego poznania dziejów krajowej numizmatyki jako nauki i jako pasji zbierackiej, ale także ma szansę wnieść wiele nowego do badań nad kontaktami plemion barbarzyńskich z Cesarstwem Rzymskim, zwłaszcza dla terenów dzisiejszej Ukrainy Zachodniej i południowo-wschodniej Polski.

Kontakt z autorem:

Adam Degler
Gabinet Numizmatyczno-Sfragistyczny
Muzeum Książąt Lubomirskich
Zakład Narodowy im. Ossolińskich
ul. Szewska 37
50-139 Wrocław

ADAM DEGLER

A STUDY OF THE COLLECTION OF ANCIENT COINS IN OSSOLINEUM

(Summary)

The collection of ancient coins was stored in the Prince Lubomirski Museum, part of the Ossolinski National Institute (abb. ZNiO or Ossolineum) in Lviv (formerly Lwów) until 1944. ZNiO came into existence as a foundation on 4 June 1817 with the consent of the Austrian Emperor Francis I. On 25 December 1823, an agreement was concluded between Count Józef Maksymilian Ossoliński and Prince Henryk Lubomirski, who intended to combine their library and museum collections within the confines of one institution, which was to become a treasury of Polish national mementoes. According to the foundation document and the content of the agreement of 1823, the Institute was supposed to include the Library and the Museum, and a literary curator, the entailer of Przeworsk from Lubomirski family, was to keep watch over its activities (in service to the national culture). Ossolineum was opened in Lviv in 1827, and the Lubomirski Museum started to function as an institution only in 1870, two years after the establishment of the entail of Przeworsk, which was supposed to be its financing source. The majority of the museum collection, mostly weapons, paintings, prints and historical mementoes, was transported to Lviv from Vienna (Ossoliński's collection) in 1827 and from Przeworsk (Lubomirski's collection) in 1870. However, Lubomirski's coins, as a special group of treasures, reached Lviv probably as early as in 1828.

Numerous donations of ancient coins arrived between 1828 and 1829. The two main donors of the ancient coin collection were Prince Henryk Lubomirski, who donated at least 1828 coins altogether and Count Ignacy Krasicki, the donor of 1075 ancient coins. Count Józef Maksymilian Ossoliński contributed 58 specimens, mainly denarii from the period of Roman Empire. A precious gift was handed over by the brother of Henryk Lubomirski, Prince Fryderyk Lubomirski — 7 Roman gold coins, 21 silver and 1 copper. Owing to these and smaller donations

(49 coins), at the end of 1829 the collection contained at least 3010 specimens. In 1885, the ancient collection already included 5608 specimens, but this apparent quantitative growth of the collection is actually related to putting the coins in order, which Wojciech Kętrzyński undertook the same year. The exact determination of coin number growth rate between 1829 and 1885 requires performing a comparative analysis between the manuscripts *Inventarium Musei Lubomirsciani: Numi Veteres Urbium Populorum et Regium*; *Inventarium Musei Lubomirsciani: Numi Romani Consulares, Familiarum et Imperatorum*; and the manuscript of Count Ignacy Krasicki *Opisanie Medalów Biblioteki narod. imien. Ossolińskich we Lwowie* [‘A Description of Medals in the National Ossoliński Library in Lwów’] (1829). The first two, written in Latin, have the character of inventories, since the size of specimens, sometimes their weight, and also in many cases their provenance are given. The manuscript by Krasicki takes the form of a list, and does not contain any metrical data. Fortunately, as regards coins from the period of Roman Republic and Roman Empire till the reign of Emperor Florian, we have one more manuscript that could function as a catalogue, although it has never been published — that is *Katalog monet rzymskich* [‘A Catalogue of Roman Coins’] by Wojciech Kętrzyński. From 2005 to 2006, thanks to the comparison of coins and their descriptions in Kętrzyński’s work, 2406 specimens in the Ossolineum collection in Wrocław out of 2716 specimens described in *Katalog* could be identified. Numbers which Kętrzyński marked on the coins, according to collectors’ practice of signing their collection as adopted in the nineteenth century and before, turned out to be of great help.

Notes written down in the space *Annotatio* constitute an unquestionable merit of *Inventarii Musei Lubomirsciani*. Here we frequently meet information concerning the donor, bidder, exchange or archaeological provenance of coins. 415 Greek specimens were described in these manuscripts, including Greek Imperial, as well as Barbarian coins (Latin *Numi Barbarorum*) and 2603 specimens from the Roman Republic, Roman Empire and Byzantine Empire. As far as 117 Roman denarii described in *Inventarii...* are concerned, we have information that they come from two hoards from East Galicia: nine denarii from Bertyszów and 108 denarii from Krasiejów. These hoards were studied by Kropotkin (Bertishov and Kraseev), yet the place of their whereabouts have remained unknown to this day. Ossolineum also has a small part of the famous hoard of Boroczycze in Volhynia — 32 Roman denarii from the second century after Christ, purchased in 1928.

We owe such a good level of documentation to the fact that from the start the collection of ancient coins was handled by efficient people. Count Krasicki himself was a collector and in his work he used the eight-volume work by Joseph Eckhel titled *Doctrina Numorum Veterum*, then the most modern work on antique numismatics. The authorship of *Inventarii...* still needs establishing with the help of graphological analyses, but it is an inventory that complies with scientific requirements even from today’s point of view. Kętrzyński’s Catalogue is highly informative and still serves as the basis for identification of many Roman coins.

Over 1939-1946, the Ossolineum numismatic collection went through its most difficult times. In September 1939 Lviv came under occupation of the Soviet Union, and in January 1940 the Soviet authorities set about closing down the Lubomirski Museum, distributing parts of the collection among Lviv museums remaining under the management of the Ukrainians. In July 1941 the Germans entered Lviv and the Head Department of Science and Education of the General-Gouvernement handed over control of Ossolineum to the custodian Mieczysław Gębarowicz, previously secretly sworn in director of ZNiO by the literary curator Andrzej Lubomirski. At the beginning of 1944, when the front was coming, the German authorities ordered the evacuation of that part of the collection that was important for German culture. The operation was managed by Mieczysław Gębarowicz. The most valuable part of the collection of Ossolineum, including parcels with coins hidden in the consignment by Gębarowicz himself, was conveyed in two rail shipments. The collection came first to Kraków, then to Zagrodno in Silesia (formerly Adelin, Adelsdorf), where it was deposited in outbuildings of the manor owned by Countess von Pfeil, together with the collections from other libraries of Lviv, Warsaw and

Cracow. In August 1945, these collections were transported to the National Library in Warsaw. The Ossolineum collection was transported to Wrocław at the beginning of July 1946.

Thanks to a huge project of manuscript digitalization, conducted since 2004 in Lviv and Wrocław, the archives of Ossolineum are going to be combined again. This fact is of the utmost importance for scholars studying the history of Ossolineum and its collection, but also for the general history of collecting practice and numismatics. It is enough to mention that one of the manuscripts digitalized is *Album numizmatyków polskich* ('Album of Polish Numismatists') by Antoni Ryszard, whose importance in studies of Polish coin collecting and national numismatics is hard to overrate. This year (2008) it was placed on the website of the Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa ('Lower-Silesian Digital Library'). The research realized within the framework of the author's doctoral thesis entitled "The collection of antique coins in Ossolineum" is to restore the coins to their history, establish the successive owners and donors or bidders of particular coins or groups of coins, and finally, reconstruct the archaeological provenance of the coins where this is possible to determine.